

ПРЕВЕНЦИЈА HIV/AIDS-А У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

РИЗИК
БЕЗ ИЗУЗЕТКА

Током 2006. године Програм превенције HIV/AIDS-а у Војсци Србије помогле су САД са донацијом од 155.000 долара. На основу планова стручног тима ВМА за заштиту од те болести у војној средини, инострани партнер је у 2007. години одобрио и издвојио још 171.000 долара за куповину неопходне лабораторијске опреме и дијагностичке тестове, те програме едукативних тренинга и материјала за кампање. Пројектом су дефинисани приоритети превенције и примена различитих модела контроле HIV/AIDS-а у српској војсци. Попут развијених армија света, Војска ће у будућности израдити и стратешки план заштите припадника нашег система одбране.

Болест која је осамдесетих година прошлог века захватила планету, претворена у епидемију несагледивих размера, са трагичним последицама и завршетком – сида, не јењова. Упркос могућностима и достигнућима савремене науке и медицине, односно далеко јаснијем сагледавању аспеката и узрочника болести, она се и даље шири. Благовремена дијагностика и квалитетна терапија још не дају очекиване резултате. Једина могућа и права заштита од сиде јесте превенција, мада и она често остаје немоћна пред кугом модерне цивилизације. Смањити ризик за ширење HIV-а или другачије речено избећи ризично понашање, несигурне сексуалне односе и интравенско коришћење дрога, модел је по коме у будућности морају живети становници глобалног села.

■ ГЛОБАЛНА СТРАТЕГИЈА

Војни контингент у свету данас броји око 25 милиона жена и мушкараца у активној служби, што је последица развоја савременог друштва и бројних безбедносних изазова са којима се суочавају све земље планете. У ту цифру се не убрајају припадници резервног састава, паравојне групе и милитантна герила. Било које заразне болести, посебно оне које се преносе сексуалним путем попут сиде, неповољно делују на војну популацију. Епидемија HIV-а знатно смањује способност одбрамбеног система неке државе и води глобалној несигурности.

Према речима доц. др Весне Шуљагић, начелника Одељења за превенцију и контролу болничких инфекција ВМА, сматра се да је у периоду мира два до пет пута виша стопа инфекција које се преносе сексуалним контактом у војној него у цивилној средини. Она је 50 пута израженија у време ратних догађаја, што се може тумачити као последица стреса.

Различите студије и истраживања о сексуалним навикама стручњака из Велике Британије, Француске и САД показале су да у односу на цивиле припадници војске имају знатно већи ризик за инфекцију HIV-ом. Слични су резултати добијени и у осталим деловима света где су стопе инфекције у војној средини израженије у односу на цивилну три до четири пута. Такав тренд је очито последица војничког начина живота, који са собом носи неизвесност, усамљеност, високи ризик, али и већи број сексуалних партнера.

– Ризик од добијања HIV/AIDS-а се повећава и због честих промена сексуалних партнера, веза за једну ноћ, некоришћења кондома током сексуалног чина, те упражњавања комерцијалног секса. Такво понашање је карактеристично за припаднике војне популације који су распоређени на различите борбене дужности, посебно у току мировних мисија у којима се ангажују. Илустративан пример је истраживање које је спроведено међу припадницима мировних снага из Холандије током боравка у Камбоџи. Сексуалне односе са локалним становништвом имало је 45 одсто њихових војника. Да се заиста ради о глобалном проблему инфицира-

Доц. др Весна Шуљагић, начелник Одељења за превенцију и контролу болничких инфекција ВМА

ња HIV-ом или ширењу епидемије услед ризичног понашања говори и податак да је до краја маја 2005. године у 18 мировних или хуманитарних операција у свету учествовало око 66.000 професионалних војника из 105 оружаних снага света. Често су земље у којима су организоване мисије сиромашне, а мировњаци имају знатна новчана примања, па су чак и деца склона да им само за долар понуде сексуалне услуге – истиче др Шуљагић.

ШТА СУ HIV И AIDS?

HIV је скраћеница за вирус хумане имунодефицијенције. Он изазива болест сиду – AIDS. Када се особа зарази вирусом, он доспева у њено тело, где остаје у мирном стању. После дуге година вирус се размножава у одбрамбеним ћелијама организма, уништава их и чини организам неспособним да се сам бори против осталих инфекција.

Сиду је синдром стеченог губитка имунитета, последњи, најтежи и смртоносни стадијум инфекције HIV-ом. Код већине заражених особа симптоми болести јављају се 10 до 12 година после инфекције. Оне су потенцијални извор заразе, иако се здравствено добро осећају.

Највећи број HIV инфекција настаје током сексуалног односа без заштите – кондома. Алкохол и бројне психоактивне супстанце доприносе ризичном понашању. Интравенски корисници дроге су, такође, потенцијално врло ризична група за ширење сиде. Сперма, вагинална течност, крв и мајчино млеко заражених особа основни су извори заразе.

Због поменутих проблема, брзине којом се болест шири и броја инфицираних особа у свету, Савет безбедности Уједињених нација усвојио је, пре неколико година, после дебате о утицају епидемије на интернационалну безбедност, посебно у регионима ратних сукоба, Резолуцију 1308, у којој се наглашава да не постављањем препрека пандемијско ширење HIV/AIDS-а представља ризик за стабилност и сигурност. Основана је Канцеларија за AIDS, сигурност и хуманитарни одговор. Та организација је имала задатак да развије глобалну стратегију борбе против сиде у војној популацији. Уследиле су потом активности и на интернационалном и на националном нивоу.

ИНОСТРАНА ИСКУСТВА

Одељење за мировне операције УН и UNAIDS у протеклих пет година организовали су обуку за учеснике мировних мисија – о значају и превенцији сиде, о заштити од болести и правилном понашању на терену. За војнике су штампане брошуре са информацијама о HIV/AIDS-у, уз које су се делили кондоми. У току је

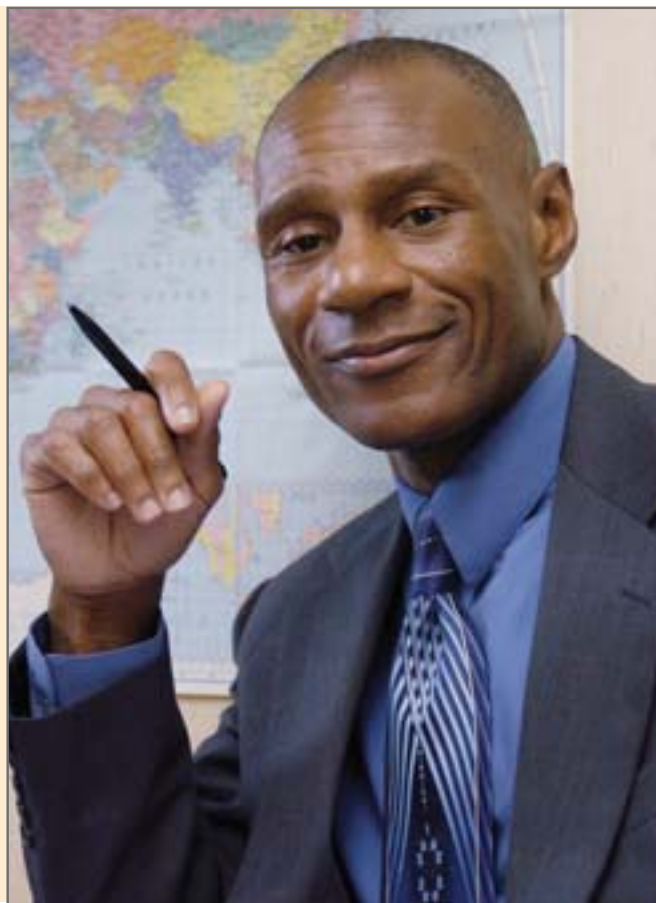
ПУКОВНИК РОН ХИЛ, ШЕФ КАНЦЕЛАРИЈЕ
ЗА БИЛАТЕРАЛНЕ ОДНОСЕ АМБАСАДЕ
САД У БЕОГРАДУ

ПОГЛЕД СА АМЕРИЧКЕ СТРАНЕ

Идеја о превенцији HIV/AIDS-а у војничкој средини у САД настала је с експлозивним развојем те болести у Африци, деведесетих година прошлог века. Данас тај програм обухвата многе земље у свету, како би се помогло оружаним снагама да се спремније суоче са тим проблемом.

О детаљима тог програма разговарали смо са пуковником Роном Хилом, шефом Канцеларије за билатералне односе амбасаде САД у Београду.

Који је смисао програма превенције HIV/AIDS-а у војсци, у односу на безбедносне изазове на глобалном и националном плану?

и израда нормативне регулативе о начину тестирања на HIV припадника мисија.

– Американци су на националном нивоу развили специфичан модел превенције HIV/AIDS-а, помоћу кога постижу знатно нижу стопу инфицираности припадника оружаних снага у односу на цивилну популацију. Њихов програм заштите један је од најефикаснијих у свету. Још од појаве болести, када су 1981. године регистровани први случајеви обољења, Америка је већ 1985. године увела обавезно тестирање на HIV свих запослених у војсци. Свако ко жели да уђе у њихов састав мора најпре обавити два теста на вирус. Професионални припадници могу постати само они који су HIV негативни. Надаље су дужни да се сваке две године поново тестирају док су у војној служби. Такав модел, међутим, не говори о дискриминацији према онима који су HIV позитивни, већ о заштити интереса њиховог система одбране од могућих економских губитака, јер се инфекција услед ризичног понашања може пренети на брачног друга, децу или ужу зајед-

ВОЈНА ПОПУЛАЦИЈА

Свако може да се инфицира HIV-ом без обзира на пол, узраст или расу. За настанак инфекције пресудно је понашање. Зашто су војници у повећаном ризику?

Војна професија и задаци често подразумевају одсуствовање из породице, па самим тим и израженију потребу да се савлада стрес, усамљеност или досада. Професионални припадници војске и војници су углавном млађе особе, у доби највеће сексуалне активности. Они су изузетно привлачни за комерцијалне продаваче сексуалних услуга, посебно током учешћа у различитим мировним или хуманитарним мисијама. Рат или избеглиштво, такође, доприносе порасту броја особа које секс користе као начин преживљавања.

На основу изгледа неке особе немогуће је закључити да ли она болује од сиде. Не постоји лек за излечење од те болести, нити вакцина која штити од ње.

– На глобалном безбедносном плану то значи да настојимо да не дозволимо да HIV/AIDS утиче на стратегијску употребу оружаних снага. На пример, ако желите да се укључите у неку мировну операцију, тада је то проблем, јер може угрозити мисију. Оружане снаге се крећу широм света, покретљивије су од осталог дела становништва, па уколико се војник зарази вирусом, због те мобилности може да га прошири на бројне људе и на различита подручја. Зато сви припадници војске треба да се упознају са начинима како да се заштите од те болести.

Да ли сте приметили страх од заразе код припадника војске?

– Нисам. Мислим да се не боје. Упркос томе, потребно је да што више сазнају о томе. Постоје бројни програми посвећени превенцији, који говоре шта је тај вирус, како може да се добије, како да се човек од њега заштити. Што више знате о том проблему, то боље.

Шта вас је мотивисало да овај програм подржите у Србији?

– Ово је једна од оних ствари које би могле да угрозе учешће у мировним операцијама српске војске. Стога желимо да употребимо сва средства како се то не би догодило. Сматрао сам да је превенција најбоља заштита.

Да ли је Министарство одбране САД донирало пројекте превенције HIV/AIDS-а и у другим армијама?

– Ти програми се спроводе у бројним земљама, а обухваћено је више милиона војника. Више од 22 земље укључене су у програ-

ницу. У програм заштите укључују се и они припадници који су током војне каријере оболели. Професионалне дужности могу обављати само док им то дозвољава здравствено стање – наглашава др Весна Шуљагић.

Сиде се одавно не везује за одређене ризичне категорије или групе, већ првенствено за ризично понашање. Данас је сексуални пут инфекције најдоминантнији. Више од 90 одсто инфицираних особа у свету оболело је управо на такав начин. Знатно је смањен број инфицираних интравенских наркомана, што је било карактеристично за источноевропске земље. Ипак је у многим државама света број оболелих од сиде процентуално већи у војној него у цивилној популацији. Поједине земље, из политичких, економских или безбедносних разлога, не желе да објаве податке о распрострањености сиде у својим оружаним снагама.

Како каже др Шуљагић, на основу података са Интернета, у Русији је, на пример, током мобилизације у протекле две године због HIV инфекције одбијено око 5.000 регрута. Стопа инфекције је са 0,1 на 100.000 војника 1995. године у 2003. години повећана скоро на 40. Нажалост, јавности још нису познати подаци о броју оболелих у армијама Кине и

жање помоћи, дајући средства, возила, медицинску и другу опрему која може бити употребљена у програму превенције.

Имате ли податак колико то кошта САД?

– Сваке године Конгрес САД одобри одређену суму новца за тај програм. Сума је заснована на потраживањима земаља у којима се програм спроводи. Србија је прошле године, на пример, тражила 155.000 долара за програм који је желела да спроведе овде. Конгрес наравно, проучи све те програме и покушава да обезбеди средства.

А за уложени новац добијате...?

– На тај начин доприносимо глобалној борби против тероризма. Уколико немате војску која је у стању да функционише, она не може да подржи ту глобалну борбу. Поред тога, ако у њој постоје људи који су заражени, војска може бити ослабљена. Људство не може да се ангажује у мировним операцијама.

НОВАЦ

Прошле године уложено је 155.000 долара за програм превенције AIDS-а у Војсци Србије, док је за 2007. тражено 171.000 долара. Новац ће се потрошити на комбинацију обуке и набавку потребног материјала.

Прошле године донирано је 155.000 долара, док је за ову тражено 171.000 за програм превенције HIV/AIDS у Војсци Србије. Који пут треба да се прође да би се дошло до донације?

– Особа за контакт доје предлог који одлази у америчко министарство одбране. Моја је улога да помогнем да се предлози уобличе и пошаљу, а када се одобре, одобравају се и одређена средства за дату годину. У тој фази, помажемо особи за контакт у Србији у имплементацији програма, у набављању опреме, организовању обуке ван земље или у самој Србији ако је потребно. Уз то, ја сам у вези са канцеларијом за уговоре у Напуљу. Када се направе уговори, шаљу се финансијска средства неопходна за набављање опреме. Новац ће се потрошити на комбинацију обуке и набавку потребног материјала, како би се програм превенције остварио.

Да ли у региону постоје слични програми?

– Постоје у Грузији, Албанији, Русији, Украјини, Естонији. Они се остварују на сличан начин као и програм у Србији.

Колико је припадника оружаних снага САД оболелих од сиде?

– Немам тачне податке о броју оболелих војника САД, али истина је да постоји особље које је заражено. Зараженима покушавамо да обезбедимо медицински третман и помоћ, која укључује и саветовање како да се с тиме носе. Оболети од сиде значи не само бити телесно болестан, већ и имати велики мен-

СЛИКА БОЛЕСТИ У СРБИЈИ

Према званичним подацима Института за заштиту здравља Србије, у периоду од 1984. до краја 2005. године регистровано је 2.017 особа са HIV инфекцијом. Број евидентираних је, међутим, неколико пута мањи од стварно инфицираних. Током 2005. године заражено је још 102 особе. Највећи број оболелих је узраста од 20 до 29 година.

Подаци из новембра прошле године показују да је у Србији званично оболело 2.088 особа. Око 80 одсто их је из Београда. Сексуални пут преноса инфекције је и даље најизраженији – 63 одсто, од чега је 24 одсто хетеро, а 39 одсто би и хомосексуалаца. Око 11 одсто заражених су интравенски корисници дроге.

Тренутно не постоје званични подаци о броју припадника Војске Србије инфицираних HIV-ом или оболелих од сиде.

Индије, иако се ради о великим војним силама. Свесно проблема са којим се суочава, руско министарство одбране започело је сарадњу са Министарством одбране САД у борби против болести у војној средини. У Москви су до сада организовали и два тренинга за спречавање ширења HIV/AIDS-а у војној популацији

■ ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ

На предлог америчког министарства одбране, у септембру 2004. године, на једном од поменутих скупова у Москви, учествовали су и лекари из ВМА – епидемиолог и инфектолог. Тамо су направљени први кораци у сарадња са САД, али и осталим учесницима тренинга, у области заштите од сиде у војној средини, јер до тада нисмо имали организоване моделе превенције. Материјалну и стручну помоћ Војсци Србије, у којој је проблем сиде био годинама занемариван и табуизиран, понудили су лидери у заштити од те болести – Сектор за превенцију HIV/AIDS-а Министарства одбране САД. Србија је, на тај начин, као једна од земаља из региона, уз Русију, Естонију, Грузију, Украјину и Албанију, приступила Међународном програму превенције HIV-а у војној средини. Финансијска средства из Програма САД тренут-

У ПРАВИ ЧАС

Овај програм се одвија у право време, каже пуковник Рон Хил, шеф Канцеларије за билатералне односе Амбасаде САД у Београду. Сиде још увек није актуелни проблем у Војсци Србији. Програм треба да помогне да тако и остане. Стога је, по његовим речима, овај програм права ствар не само за српску војску, већ и за целу земљу.

тални проблем, имајућу у виду тежину болести и њене последице на личном и социјалном плану. Војска улаже велике напоре да те људе одржи у функцији у некој врсти посла у војсци, ако је то могуће. Уз то, сваке две године тестирамо своје људе како би знали тачно стање.

Како се ова болест одражава на војну популацију и уопште систем безбедности?

– Постоје четири главна начина на који HIV/AIDS-а погађа војну популацију. Као прво, смањује војну спремност за мисију. Друго, органишава могућност употребе: ако је војник заражен вирусом сиде, не може се употребити ван граница земље. Треће, болест утиче и на породицу заражене особе. Војник има жену, децу, родитеље. Они не могу остати недодирнути проблемом. Четврто, важан је и утицај на заједницу у којој живи војник.

Снежана ЂОКИЋ
Снимимо Д. БАНДА

но ангажује у војскама 71 државе. У пројекат је укључено 6.815.200 војника широм света. Војсци Србије додељен је и национални координатор, који прати све активности домаћег стручног тима за превенцију HIV-а.

– Најпре смо у јануару 2005. године у Министарству одбране САД конкурисали са пројектом Превенција и контрола HIV/AIDS-а у Војсци СЦГ за фискалну 2006. годину. Тек када је пројекат прихваћен и одобрен, САД су нам доделиле средства за реализацију планираних садржаја из програма заштите, у висини од 155.000 долара. Све активности и финансијске трансакције надаље су се одвијале у сарадњи са америчком амбасадом у Београду, односно њеном канцеларијом за билатералне односе и војном базом НАТОа у Напуљу, где је новац депонован – објашњава др Весна Шуљагић, координатор Пројекта превенције.

Затим су стручно усавршавање из области превенције – Military International HIV Training Program – завршила три лекара ВМА у Сан Дијегу. Тренинг је трајао месец дана. Део новца утрошен је и за куповину рачунарске и лабораторијске опреме, те 2.500 тестова за дијагностику HIV-а.

– У Војсци смо потом организовали едукацију трупних лекара и психолога, јер се читав програм заснива на едукацији едукатора. Крајем септембра 2006. године у јединицама српске војске спровели смо кампању *Смањи ризик, превенција је примарна*. Том приликом војници су информисани о моделима заштите од болести и начину њеног преношења. Такође су добили и пропагандни материјал – флајере о HIV-у и кондоме са упутствима за употребу. Лекари са ВМА написали су и приручник о превенцији HIV/AIDS-а, који старешине користе током наставе са војницима, али и за даље образовање едукатора. Професионалном саставу Војске Србије о болести су говорили трупни лекари и психолози – наводи др Шуљагић.

Војници и старешине Војске Србије, који посумњају да су у протеклом периоду имали било какве ризичне сексуалне контакте, могу се на вирус HIV-а добровољно тестирати на ВМА. У са-

У децембру 2005. године Уједињене нације објавиле су да у свету од сиде болује 40,3 милиона особа. Од тог броја је 2,3 милиона деце млађе од 15 година. Током 2005. године HIV-ом је заражено око пет милиона људи. Упркос напретку који је постигнут у лечењу оболелих, умро је 3,1 милион инфицираних. Последњих неколико година бележи се пораст броја заражених особа у свим регионима света. Протекле године дневно се инфицирало више од 11.000 људи, од чега је око 40 одсто старости од 15 до 24 године. Сваких 15 секунди од сиде умре једна особа у свету, док се сваких пет секунди HIV-ом зарази једна особа. Од појаве болести, осамдесетих година прошлог века, до данас умрло је око 25 милиона људи широм планете.

Више од 95 одсто инфекција настаје у неразвијеним земљама света или земљама у развоју. Подсахарска Африка се и даље сматра наугроженијим регионом, у коме је две трећине особа од укупног броја заражених HIV-ом. Пораст броја инфицираних вирусом је посебно изражен у земљама источне Европе, Централне и Источне Азије. У том делу света број инфицираних порастао је скоро за петину.

У Русији су 1987. године хомосексуалци били доминантна група заражених. Према проценама Уједињених нација, 2005. године у тој земљи било је 800.000 оболелих од сиде, док директор руског Анти AIDS центра Вадим Прокровски тврди да је број инфицираних око 1,5 милиона. Очекује се да у Русији током 2007. године буде пет милиона заражених особа, а да од сиде 2015. године умре од пет до десет милиона инфицираних.

радњи са микробиолозима и трансфузиолозима обављају се и сва стручна саветовања о болести. За припаднике наше војске који одлазе у мировне мисије организују се предавања о сиди. Стручне лекарске екипе ВМА тестирања изводе и на теренима приликом добровољног давања крви.

– У Србији је број инфицираних HIV-ом приближно једнак у војној и цивилној популацији. Идеја да се на случајном узорку тестирају старешине и војници на служењу војног рока обезбедиће нам почетне податке о броју оболелих у систему одбране. Улазак наше земље у Партнерство за мир подразумева да усвојимо, али и са осталим чланицама те безбедносне интеграције ускладимо законску регулативу о превенцији HIV-а. Она тренутно у Војсци не постоји. Још се суочавамо и са проблемом нерадог тестирања наших припадника. Томе доприносе бројне административне тешкоће и недовољна заштита њихове приватности. Програм заштите од HIV/AIDS-а не обухвата лечење оболелих, већ само превенцију и дијагностику. Он је у сваком случају значајан за наше породично окружење, националну безбедност, али и обимније учешће Војске у мировним мисијама УН у будућности. Ипак, едукација сваког појединца и развијање свести о болести која се догађа нама, а не некоме другом, усмерена је најпре на причу о препознавању ризика и заштити од ризичног понашања. Ширење болести се не спречава изолацијом инфицираних, већ правилним суживотом са њима – напомиње доц. др Весна Шуљагић.

Стручни тим за заштиту од HIV/AIDS-а у српској војсци намерава да од финансијских средстава, која су према Програму превенције одобрена у висини од 171.000 долара за фискалну 2007. годину, уз неопходне тестове на HIV и лабораторијски материјал, трошкове које издвоји за кампање и едукацију персонала, купи и додатну опрему за рад у области експерименталне медицине. ■

Владимир ПОЧУЧ
Снимио Даримир БАНДА

